Diana Stolac
Filozofski fakultet u Rijeci
Trg I. Klobučarića 1, 51000 Rijeka

HRVATSKI JEZIKOSLOVCI AKADEMIKU MILANU MOGUŠU

Stručni članak

UDK:061.12-05Moguš, M.
81-05(497.5)

Suvremena lingvistika
Godina 23, svezak 1-2 (broj 43-44), 453 str.
Hrvatsko filološko društvo Zagreb
Zagreb 1997.

Dvobroj "Suvremene lingvistike", znanstvenoga časopisa Hrvatskoga filološkog društva za 1997. godinu posvećen je u cijelosti akademiku Milanu Mogušu u povodu njegova sedamdesetoga rođendana.

U svečarski svezak časopisa uvodi nas akademik Josip Vončina pregledom znanstvenoga rada Milana Moguša. Pet desetljeća posvećenih hrvatskoj filologiji obilježeno je ustrajnošću, principijelnošću, jasnoćom i sažetošću. Vidljivo je to u Moguševim radovima, i znanstvenim i stručnim, u uredničkome djelu te svakako u profesorskome radu. Svojim je predanim radom Milan Moguš bio vezan uz Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za lingvistiku i Hrvatsku akademiju znanosti i umjetnosti, gdje sada obnaša časnu dužnost potpredsjednika.

Na dijalektologijski je put krenuo s opisom govora svoga rodnoga Senja, da bi tijekom sljedećih desetljeća potvrdio status jednoga od hrvatskih najznačajnijih dijalektologa. Kruna toga rada nezaobilazni je sveučilišni udžbenik "Čakavsko narječje" iz 1977. godine.

Drugo je područje Moguševa istraživanja vezano uz povijest hrvatskoga jezika, početno s osobitim obzirom na fonologiju i grafiju, što je urodilo sveučilišnim udžbenikom maloga materijalnoga ali velikoga duhovnoga formata: "Fonološki razvoj hrvatskoga jezika" iz 1971. godine. Vremenom zaokupljenost povijesnom gramatikom prerasta u istraživanja povijesti hrvatskoga standarda. Rezultat je knjiga "Povijest hrvatskoga književnoga jezika", objavljena u više izdanja, od kojih je jedno englesko.

Dijakronijskim se temama stalno vraćao, a iz brojnosti značajnih naslova svakako valja izdvojiti rekonstrukciju Križanićeve hrvatske gramatike, jezičnu

analizu "Zakona trsatskoga", predstavljanje djela senjske glagoljske tiskare... Poseban je opus zasigurno Moguševa *Maruliana* (neka nam bude dopušteno tako nazvati brojne analize djela Marka Marulića, kojim je Moguš očito već desetljećima zaokupljen).

Premda zaljubljen u stariju pisanu baštinu, Milan Moguš nije ostao izgubljen u vremenu. Osjeća i suvremene jezične probleme, pa ga nalazimo kao jednoga od suautora "Hrvatskoga pravopisa" iz 1971. godine. I to nije sve. U prihvaćanju novoga ide dalje, prihvaća novi izazov: računala. Počelo je izradama kompjutorskih konkordancija, nastavilo se koncipiranjem jednomilijunskoga korpusa, a danas je pred nama rezultat dugogodišnjega rada, veliko djelo – "Hrvatski čestotni rječnik".

Ovo su tek osnovne naznake iz članka Josipa Vončine "Znanstvenički lik profesora Milana Moguša", iza kojega slijedi "Bibliografija znanstvenih, stručnih i uredničkih radova Milana Moguša" sa zavidne 224 bibliografske jedinice. Radovi su prikazani prema godini objavljivanja, čime omogućuju dobar uvid u teme koje su zanimale autora tijekom četrdeset i pet godina istraživanja i objavljivanja, te u razvoj Moguševe jezikoslovne misli.

U ovome je svečarskome svesku "Suvremene lingvistike" objavljeno dvadeset i sedam znanstvenih radova. Autori su uvažena imena hrvatskoga jezikoslovlja, ali i mladi znanstvenici iz Zagreba, Rijeke i Osijeka, koje je, poput autorice ovoga prikaza, upravo akademik Milan Moguš uveo u ljepotu proučavanja hrvatskoga jezika.

Maja Bratanić u članku "Od intuicije do opservacije i natrag (Višejezična leksikografija i paralelni korpusi)" prezentira rezultate istraživanja "Višejezičnoga leksikografskoga projekta" provedenoga pod vodstvom britanskoga lingvista Johna Sinclaira, a s obzirom na njegovu hrvatsku sastavnicu. Odabrani primjeri pokazuju složenost analize paralelnih korpusa.

Slijede radovi o dvama jezicima s obala Egejskoga mora. O standardizaciji novogrčkoga jezika u razdoblju prosvjetiteljstva piše Vesna Cvjetković-Kurelac, a Ekrem Čaušević nastavlja s prilozima konstrastivnoj analizi sintakse turskoga i hrvatskog jezika na primjeru nominalizacije u turskom jeziku. Oba su članka popraćena iscrpnim popisom literature.

U članku "Adaptacija ortografije anglicizama u hrvatskom i ruskom jeziku: teorija i primjena" autori Rudolf Filipović i Antica Menac analiziraju tipove transfonemizacije na koje se oslanja ortografska adaptacija, zatim utjecaj jezika posrednika i neke morfonološke posebnosti (kao npr. palatalizaciju ruskih suglasnika).

"Na gradišćanskohrvatskim jezičnim stazama" godinama je plodno koračao nedavno preminuli jezikoslovac Božidar Finka, koji je jedan od svojih posljednjih radova predao upravo za časopis posvećen Milanu Mogušu.

Alemko Gluhak u članku "Jedno novo pravilo za neke hrvatske odraze *jata* ili...?" propituje raskorak izmedu općih pravila i realizacija na primjerima oblika za muški rod glagolskoga pridjeva radnog glagola tipa *sjesti*: *sjeo* ili *sio*. Autor daje tri moguća tumačenja.

Fonetičar Damir Horga u članku "Samoispravljanje u govornoj proizvodnji" upoznaje nas s rezultatima analize 140-minutnog uzorka s 200 samoisprav-

ljanja: pogreške u realizaciji izgovornog programa (30%), izbor pogrešne riječi (21%), propozicijsko-sintaktičke pogreške (21%), pogreške u kongruenciji (15%) te druge vrste pogrešaka.

Josip Jernej govori o bezličnim povratnim tvorbama u hrvatskom jeziku, na rečenicama tipa "Dokazali smo kako se bori za pravednu stvar", uspoređujući ih s analognim sklopovima u zapadnoeuropskim jezicima.

"Drugi jezici u povijesti hrvatskog" rad je u kojemu autor Radoslav Katičić zacrtava jezični okoliš u kojem se oblikovala hrvatska jezična izražajnost. Zaključuje da jezik u svojoj povijesnoj biti i ne postoji izvan odnosa s drugim jezicima.

Ljiljana Kolenić analizira frazeme u "Gazofilaciju", rječniku Ivana Belostenca iz 17. stoljeća. Navedeni su frazemi iz svih triju hrvatskih narječja, a mnoge od njih prepoznajemo i danas.

Dijalektolog Mijo Lončarić opisao je fonološke i morfološke značajke govora moslavačkih sela Gornja Jeleska i Moslavačka Slatina. Ova su dva sela naselili doseljenici iz Gorskoga kotara početkom 18. stoljeća, a istraživanje pokazuje da su još i danas, u inodijalekatskom okruženju, govornici sačuvali brojne jezične značajke donesene iz staroga zavičaja.

Dora Maček u svojemu članku govori o simbolici i pragmatici standardizacije jezika, zadržavajući se posebno na jezičnoj situaciji u Sjedinjenim Američkim Državama i u Norveškoj. Autorica oblikuje "pretpostavku da bi dalji razvoj komunikacije išao prema mnogojezičnosti uz jedan ili više općih regionalnih jezika".

"Nedoumice u transkripciji stare hrvatske latinice" u središtu su zanimanja Dragice Malić. Autorica je na primjerima iz dvanaest latiničkih spomenika iz 14. i 15. stoljeća pokazala koji su grafemi i grafemski skupovi problematični, odnosno gdje postoje nedoumice o kojim se fonemima i fonemskim sljedovima u konkretnome primjeru radi.

Ranko Matasović autor je članka na engleskom jeziku "The Syllabic of Proto-Indo-European – In Memory of Jochem Schindler". U radu se formuliraju osnovna pravila slogovne strukture indoeuropskoga prajezika, u okviru autosegmentalne fonološke teorije.

Mira Menac-Mihalić iz sakupljenoga materijala iz govora mjesta Murter na otoku Murteru izdvaja podatke za glagolski pridjev radni, osobito u muškom rodu jednine te njihov naglasak. U bilješkama navodi naglasne ostvaraje u brojnim drugim čakavskim mjesnim govorima.

Sintaksu jesno-niječnih pitanja u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku opisuje Milan Mihaljević. U korpusu ne nalazi nulta pitanja, već samo čestična pitanja. Najčešća je čestica *li*, koja može uvoditi sve vrste pitanja. Za ostale se upitne čestice (*eda, ašće, ako, ili, ali, da*) može utvrditi povezanost s pojedinim vrstama pitanja.

"Sjaj i bijeda 'kladističkog' modela (s posebnim osvrtom na sudbinu 'rodoslovnog stabla' u romanistici)" naslov je članka Žarka Muljačića. Raspravlja se o uporabljivosti u retrovertnoj perspektivi, ali i nekorisnosti ovoga modela u obrnutoj, futurovertnoj perspektivi.

O jednoj stogodišnjoj stručnoj i znanstvenoj zabludi piše Anica Nazor u članku "Hrvatski glagoljski brevijar iz 1493. godine čitavo stoljeće opisivan kao ćirilski časoslov (Breviarium slavicum)".

Problemom hijerarhijskih struktura u leksikologiji bavi se članak Bernardine Petrović "Nadređenice i podređenice u leksiku i rječniku". Za pojašnjenje sustava autorica je izabrala leksem *lav*.

Neda Pintarić se u svojemu radu bavi povijesnim razvitkom neverbalnoga koda, koji prati kroz neosviještenu, poluosviještenu i osviještenu gestu. Članak prati bogat popis, mahom strane literature.

Prikaz prijedložnih izraza u dvama molitvenicima iz 18. odnosno 19. stoljeća daje Vlasta Rišner. Autor starijega molitvenika je Antun Kanižlić, a mlađega Vinko Basile. Analiza pokazuje značajne razlike u uporabi prijedložnih izraza među njima.

Dubravka Sesar piše o manje poznatoj prijevodnoj literaturi – prijevodima na čakavski. Jakšićev čakavski prijevod Jesenjinove poezije uspoređuje s Cesarićevim i Krklecovim prijevodima na hrvatski književni jezik te valorizira Jakšićev stilski postupak.

U svojemu članku Diana Stolac predstavlja "Zapovjed brodovnih obava", rječnik hrvatskoga pomorskoga leksikografa Bože Babića iz 1878. godine. Naglasak je na hrvatskoj sastavnici ovoga talijansko-hrvatsko-njemačkoga rječnika brodskih zapovijedi.

Pavao Tekavčić analizira latinizme u rječniku "Vocabolario del dialetto di Rovigno d' Istria" iz 1992. godine autora Antonija i Giovannija Pellizzera. Izdvaja se dvadesetak latinizama, za koje se utvrđuje da "u rovinjskome istroromanskome govoru oni nisu strano tijelo, nego živ sastavni dio jezične komunikacije".

Prilog proučavanju čakavske frazeologije daje Marija Turk proučavajući građu iz krčkih govora. U radu se upućuje na frazeološku polisemiju, homonimiju, sinonimiju i antonimiju. Također se utvrđuju "alijetetne, alteritetne i arealne značajke frazema te uključenost frazema u širu jezičnu konvergenciju".

Josip Vončina u svojemu radu "Belostenčev hibridni jezik" reagira na noviju stručnu literaturu u kojoj se negira nazivanje Belostenčeva jezika hibridnim. Detaljna analiza obilno potvrđuje Vončinin termin "hibridni književnojezični tip".

O opisnim i odnosnim pridjevima s pragmalingvističkoga aspekta piše Marija Znika. Predlažu se novi elementi za njihov bolji gramatički opis, čime bi se omogućilo i njihovo lakše razlikovanje.

Osim znanstvenih u ovome je svesku "Suvremene lingvistike" objavljeno i pet preglednih članaka i stručnih radova. Stjepan Babić piše o uvijek aktualnome normativnome kolebanju u uporabi glasova *č* i *ć* te raspravlja o dvostrukostima kao što su pličina/plićina, baščanski/bašćanski i sl. Mađarski kroatist Istvan Nyomarkay analizom jednoga nedovoljno poznatoga prijevoda iz 18. stoljeća daje svoj prilog proučavanju mađarsko-hrvatskih literarnih veza. Borjana Prošev-Oliver u svojemu radu "Deslavenizacija slavenizatora" govori o strukturalnim razlikama makedonskoga jezika u odnosu na druge slavenske

jezike, vidljivima naročito u gubitku infinitivnoga glagolskoga lika i imenske fleksije, udvajanju izravnoga i neizravnoga objekta te u postojanju postpozitivnoga člana. Onomastičar Petar Šimunović daje pregled hrvatske antroponimije nakon II. svjetskog rata, zastajući na ideologiziranim imenima kao činjenici koja je pratila prijelomna događanja u našoj novijoj povijesti. Autor navodi osnovnu literaturu o hrvatskim imenima i pezimenima po pojedinim hrvatskim područjima.

Posljednji je članak Marka Tadića "Računalna obrada hrvatskih korpusa: povijest, stanje i perspektive", u kojemu nas autor podsjeća na početke računalnoga pristupa jeziku od teorijskih tekstova preko prvih konkordancija do sastavljanja milijunskoga korpusa, u stručnoj literaturi i u praksi nazvanoga *Moguševim korpusom*. Naglasak je u članku na *Hrvatskom nacionalnom korpusu* (HNK), s dvjema sastavnicama: reprezentativnim 30-milijunskim korpusom suvremenoga hrvatskoga jezika (*30M*) i *Hrvatskim elektronskim tekstovnim arhivom (HETA)*. Hrvatski se nacionalni korpus može konzultirati preko WWW-a na adresi: **http://www.hnk.ffzg.hr** pa mnogi jezikoslovci i ostali korisnici već sada pretražuju trenutačnu inačicu veličine 7,67 milijuna pojavnica.

U rubrici "Prikazi" objavljeno je šest prikaza kojima se hrvatskoj stručnoj javnosti predstavlja čak osam novih značajnih knjiga, najvećim dijelom iz područja slavistike. Za nas je zasigurno najznačajnije pojavljivanje češko-hrvatskoga rječnika, ali u vezi s nedavno objavljenim rječnikom autora Ivana Dobrovskog i Věre Bartošove autorica prikaza upozorava na brojne propuste i koncepcijske nedosljednosti, zbog kojih nas ne zadovoljava. Vrlo opsežan rječnik suvremenoga poljskoga jezika Bogosława Dunaja i njegovih krakovskih suradnika svojom suvremenom koncepcijom zaslužuje sve pohvale, a u prikazu se izdvajaju novosti u morfološkim odrednicama i opisu frazeologizama, jednom od složenih leksikografskih problema. Teresa Zofia Orloś i Joanna Hornik autorice su češko-poljskoga rječnika krilatica, u kojemu je sakupljeno i leksikografski obrađeno gotovo tisuću krilatica (s oko 1300 varijanata). Osim čeških i poljskih krilatica rječnik nudi i engleske ekvivalente te kratak opis značenja, pa će zasigurno naći svoje mjesto na radnome stolu jezikoslovaca, etnologa, antropologa i sociologa. Knjiga Bogdana Walczaka "Zarys dziejów języka polskiego" zadire u povijest poljskoga jezika. Slavenskim se jezicima bave i knjige "Putovima slavenskih književnih jezika" Dubravke Sesar i "Języky słowiańskie" Hanne Dalewske-Greń. Naglasak na slavistici, te posebno polonistici, držimo primjerenim za časopis posvećen Milanu Mogušu, u čijoj je radnoj biografiji Poljska zauzela značajno mjesto.

Osim ovih slavističkih naslova predstavljene su i dvije knjige iz indoeuropske odnosno opće lingvistike. Prvi su "Elementi hindske gramatike" Zdravke Matišić, sustavan prikaz gramatike hindskoga jezika, kojim je studentima nakon četrdeset godina postojanja studija indologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu omogućeno savladavanje novoga, nepoznatoga jezika na njihovu, poznatom, hrvatskom. Posebno se naglašava sintaktički dio, bez kojega bi početniku pristup hindskome tekstu bio značajno otežan. Zanimljiv je i prikaz

knjige Dirka Geeraertsa "Diacronic Prototype Semantics", prilog proučavanju povijesne leksikologije.

U ovome je broju "Suvremene lingvistike" samo jedan osvrt, ali će zasigurno naići na razumijevanje kolega u struci. Autor Branko Erdeljac opisuje teškoće na koje nailazi kao lektor i korektor otkad su u tiskarstvu uvedena računala. A da te teškoće nisu male, najbolje pokazuju priložene kopije tekstova "priređenih" za tisak.

Na kraju su ovoga dvobroja "Kronika" i "Obznane", stalne rubrike "Suvremene lingvistike". U "Kronici" se kratko izvještava s jezikoslovnih skupova od Klagenfurta i Rijeke do Zagreba, s naglaskom na radu *Zagrebačkoga lingvističkog kruga*. U "Obznanama" nalazimo osnovne informacije o 19 jezikoslovnih izdanja, mahom zbornika radova i časopisa, te rječnika i knjiga. Iz toga popisa izdvajamo novu knjigu poznatoga američkog lingvista Noama Chomskog "The Minimalist Program" (uz već objavljene radove nalazimo i nove), u kojoj i dalje traži mogućnosti opisa univerzalne gramatike, sada kroz minimalistički pristup jeziku, te u potpunosti uklanja teoriju frazne strukture. Za sve proučavatelje sintakse ovo je nezaobilazna knjiga.

Rubrike "Prikazi", "Osvrti", "Kronika" i "Obznane" i u ovome su svesku pokazale (i dokazale) da je časopis "Suvremena lingvistika" izuzetan pratitelj lingvističkih događanja i ozbiljan izvor podataka o suvremenim jezikoslovnim izdanjima.

A trideset i dva znanstvena i stručna članka svjedoče da uredništvo okuplja zavidan broj stručnjaka, znamo li da je u završnome izgledu članka osim autora sudjelovalo i više desetaka eminentnih recenzenata.

To je urodilo opsežnim sveskom, punim vrijednoga sadržaja, s posvetom dijalektologu i povjesničaru hrvatskoga jezika akademiku Milanu Mogušu – od njegovih kolega, suradnika i bivših studenata – hrvatskih jezikoslovaca.